

Sekülerlik Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Secularity Scale Validity and Reliability Study

Fatma Nur ŞENGÜL¹, Halil AYDINALP²

Makale Bilgisi/ Article Information

Geliş/ Received: 05.02.2022
Kabul/ Accepted: 04.05.2022
Yayın/ Published: 05.07.2022

Araştırma makalesi/ Research article

Doi: 10.47155/mamusbbd.1068733

Kaynakça Bilgisi/ Citation Information

Şengül, F. N., & Aydınalp, H. (2022). Sekülerlik ölçeği geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 5(1), 25-37. <https://doi.org/10.47155/mamusbbd.1068733>

Şengül, F. N., & Aydınalp, H., (2022). Secularity scale validity and reliability study. *Maarif Mektepleri International Journal of Social and Humanistic Sciences*, 5(1), 25-37. <https://doi.org/10.47155/mamusbbd.1068733>

Öz

Toplumsal yaşamın ortaya çıkışından itibaren tartışılan din, sosyolojinin de önemli ve dinamik tartışma alanlarından birisidir. Sekülerleşme konusu ise, günümüz dünyasında dinin bireysel ve toplumsal hayattan ne oranda çekildiği hususunda tartışmalara konu olmaya devam eden dinamik bir alandır. Genel anlamda sekülerleşme toplumsal boyutta ele alındığında dinin ve kutsal olanın gündelik hayatta her geçen gün etkisizleşerek önemini kaybetmesi, bilimin ve aklın egemen olmasını ifade etmektedir. Bu tartışmaların bir parçası da sekülerliğin nasıl ölçüleceği problemidir. Bu çalışmada Y ve Z kuşağına mensup bireylerin sekülerlik anlayışını ölçmeye yönelik 26 maddeden oluşan bir ölçme aracının geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışma grubu üniversitelerde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim gören Y ve Z kuşağına mensup 274 kişiden oluşmaktadır. Çalışmada sekülerlik ölçeği geçerliğine ve güvenilirliğine ilişkin bazı analizlere yer verilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliği için Açıklayıcı Faktör Analizine (AFA) ve kapsam geçerliliği için uzman görüşlerine başvurulmuştur. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin üç faktörden oluştuğu ve varyansın %61,922'sini açıkladığı saptanmıştır. Ölçeğin tamamına ait Cronbach alfa değeri 0,909 olarak belirlenmiştir. Bu durum oluşturulan ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin madde toplam korelasyon katsayıları ise 0,40-0,80 arasında değişmektedir. Ölçekte toplam 26 madde bulunup bunların 14'ü ters kodlanmış maddelerdir. Ölçekten en fazla 130 puan alınırken en az 26 puan alınmaktadır. 130'a yakın

¹İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi.

²Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi, Prof. Dr.

 fnymaz@aydin.edu.tr

 0000-0002-2995-943X

 Halilaydinalp@hotmail.com

 0000-0002-1907-868X

puanlar kişinin genel kabul gören İslami anlayış açısından seküler olduğunu gösterirken, 26'ya yakın puanlar kişinin seküler olmadığını göstermektedir. Yapılan geçerlik ve güvenirlik analiz sonuçları, ölçeğin Y ve Z kuşağına mensup bireylerin sekülerlik anlayışını ölçmek için kullanılabilir nitelikte olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sekülerlik, Ölçek Geliştirme, Sekülerlik Ölçeği, Geçerlik, Güvenirlik.

Abstract

Religion, which has been discussed since the emergence of social life, is one of the important and dynamic discussion areas of sociology. The issue of secularization is a dynamic field that continues to be the subject of debates about the extent to which religion is withdrawn from individual and social life in today's world. In general, when secularization is considered in the social dimension, the fact that religion and the sacred lose their importance day by day in daily life means that science and reason dominate. Part of these debates is the problem of how to measure secularity. In this study, it is aimed to develop a measurement tool consisting of 26 items to measure the understanding of secularity of the members of the Y and Z generation. The study group consists of 274 members of the Y and Z generation who are studying at the universities at the undergraduate, graduate and doctoral levels. In the study, some analyzes regarding the validity and reliability of the secularity scale are included. Exploratory Factor Analysis (EFA) was used for the construct validity of the scale and expert opinions were consulted for content validity. As a result of the exploratory factor analysis, it was determined that the scale consisted of three factors and explained 61,922% of the variance. The Cronbach's alpha value for the entire scale was determined as 0.909. This shows that the reliability of the created scale is high. The item-total correlation coefficients of the scale range from 0.40 to 0.80. There are 26 items in the scale, 14 of which are reverse coded. While a maximum of 130 points is obtained from the scale, a minimum of 26 points is taken. Scores close to 130 indicate that the person is secular in terms of the generally accepted understanding of Islam, while scores close to 26 indicate that the person is not secular. The results of the validity and reliability analyzes show that the scale can be used to measure the understanding of secularity of individuals belonging to the Y and Z generation.

Keywords: Secularity, Scale Development, Secularity Scale, Validity, Reliability.

Giriş

İnsanoğlu yeryüzünde varlık sahnesine çıktığı andan itibaren bir şeylere inanma ya da ait olma ihtiyacı duymuştur. İnanma ve aidiyet insanın temel duygularındandır. İnsanın Tanrı ve din ile olan hikâyesi son derece canlı ve inişli çıkışlı bir yapıdadır. Bu doğrultuda, dinin insanlığın her döneminde toplumsal hayatı etkisi altına alan etkin bir güç olarak varlık gösterdiğini ve tartışıldığını söylemek mümkündür. Sekülerleşme konusu, çeşitli paradigmlar ve yaklaşımlar etrafında tartışılan canlı bir alandır. Bu durumdan anlaşılan, dinin bireysel ve toplumsal hayattan ne oranda çekildiği ya da çekileceği bundan sonra da tartışılmaya devam edilecektir.

Tarihsel anlamda sekülerleşme kavramı Batı dillerine 1648 Westfalya Barış Antlaşması ile geçmiş ve kilise kontrolü altında bulunan toprakların laik siyasi erklere devrini tanımlamada kullanılmıştır. Zaman geçtikçe bu kavram papazların yeminlerinden sorumlu tutulmaması anlamına gelecek şekilde dile getirilmiştir. Kavramın günümüzde kullanılan anlamını kazanması 19. yüzyılı bulmuştur. Kavram, genel olarak dini otoritenin toplum ve birey üzerindeki hâkimiyetini kaybetmesi şeklinde tanımlamıştır (Wilson, 2015). Genel anlamda sekülerleşme toplumsal boyutta ele alındığında dinin ve kutsal olanın gündelik hayatta her geçen gün etkisizleşerek öneminin azalması, bilimin ve aklın daha egemen olması durumunu ifade etmektedir (Kirman, 2016, s. 265-266).

Sekülerleşmenin kapsamı nedir diye sorulduğunda, öte dünyayı önceleyen bir hayat tarzının yara alması şeklinde tanımlandığında, sekülerleşme, sadece dindarın problemi gibi görülür. Fakat menfaat, hırs, bencillik ve kâr hırsının verdiği yıkıcı etkileri azaltarak dünyayı ayakta tutan ruhsallık ve spiritüalitenin erimesi şeklinde ele alındığında, bir insanlık meselesi olarak konumlandırılabilir.

Aydınalp, bu anlamda, dünyevileşmenin son dört yüz sene dikkate alındığında, kapitalist sürecin, dini ya da insani değerler sistemi üzerindeki törpüleyici ve parçalayıcı etkisi şeklinde ele alınabileceğini öne sürer. Sekülerleşmenin çeşitli anlam katmanlarından yapılacak tercihlerle farklı bağlamlar ve kesitler üzerinden tartışılması gereken bir konu olduğunu vurgulayan Aydınalp genelden özele doğru çeşitli tanımlar verir. Buna göre sekülerleşme “(I) Anlam sistemi olarak dini bütünüyle terk; dinsel, kutsal ve tabiatüstü anlam sistemlerini hayatından çıkararak dinden ve kutsallıktan arınma; (II) kutsal ve dini olanı terk etme-me; fakat dini boyunduruk ve kutsal vesayetten kurtulma; dinin tek taraflı tayin edici buyurgan taraflarına tepki; (III) sanayileşme, kentlileşme, rasyonelleşme ve bireyselleşme genel süreçleri içinde farklılaşma, uzmanlaşma, ayrışma, görecelilik, özgürleşme, kozmopolitlik ve çoğulculuğun artmasına paralel olarak dinin toplumsal görünürlüğünün azalması; (IV) dinin sembolik ve toplumsal gücünün devam etmesi; fakat farklılaşma ve uzmanlaşmanın az olduğu geleneksel toplumdaki kurumsal etki ve gücünün yara alması, özellikle ekonomi, hukuk, eğitim, siyaset ve serbest zaman faaliyetlerinde dinin merkezi konumunu kaybederek işlevsel bir daralma yaşaması” anlamlarına gelmektedir (Aydınalp, 2019, s. 156-157).

Modernleşme tarihimizle ilgili tartışmalar bir yana; Türk sosyolojisinde açık-örtük sekülerleşme, pasif-dışlayıcı laiklik, özerk dünyevileşmeler, aşınan sınırlar, melez desenler gibi kavramsallaştırmalarla açıklanmaya çalışılan sekülerleşme süreci (Aydınalp, 2018, s. 213-225), özellikle Batı dünyasında klasik yaklaşım (eski paradigma), çağdaş yaklaşım (yeni paradigma) ve eklektik paradigma olmak üzere üç farklı sekülerleşme yaklaşımı içinde ele alınmaktadır.

A) Klasik yaklaşım savunucuları, toplumsal ve bireysel anlamda dinden ve kutsal olan her şeyden uzaklaşıldığını, dinin bireysel ve toplumsal hakimiyetinin kaybolduğunu iddia etmektedir. Bu kuramcılardan Wilson sekülerleşmeyi, toplumsal anlamda dini bilincin, faaliyetlerin ve kurumların önemini kaybettiği bir süreç olarak ele almaktadır. Birey artık Tanrı'nın iradesine başvurmamakta, dini sembollere önem vermemekte ve dini ibadetlerini yerine getirmemektedir. Toplumlar artık rasyonelleşmiştir (Wilson, 2015). Diğer bir savunucu Bruce, sanayileşme öncesi Avrupa topluluklarının sanayileşme sonrası ortaya çıkan topluluklardan daha dindar olduğunu belirtmektedir. Sanayileşme öncesi toplumlarda Hristiyanlık dininin bireysel ve toplumsal hakimiyeti söz konusudur. 19. yüzyıla gelindiğinde ise dini göstergeler artık ortadan kaybolmuştur. Bruce'a göre bu duruma sebep olan etmenler; tek Tanrıçılık, bilim ve teknoloji, yapısal ve toplumsal farklılaşma, Protestan ahlakı, bireycilik, parçalanma ve mezheplerin oluşması, ekonomik gelişme, teknolojik bilinç, kültürel geçiştir (Bruce, 2015). Bir diğer savunucu Coleman, sekülerleşmenin modernleşme ile ortaya çıktığını, modernleşmenin beraberinde getirdiği şehirleşme, rasyonellik, kültürel çoğulculuk, sanayileşme gibi unsurların devamlı ve tersine döndürülemez dini yıkıma sebep olduğunu belirtmekte ve dinin artık kurumlar üzerinde var olan etkisini kaybettiğini vurgulamaktadır. Dünyada artık çoğulcu ve kutsal bir şemsiye hakimdir, kilise hakimiyeti ve tekelciliği ortadan kalkmıştır, bireysel özerklikler dini konularda da kendisini göstermiştir ve din özelleşmiştir, hatta öznelenmiştir (Coleman, 2015). Dobbelaere ise, toplumsal, örgütsel ve bireysel anlamda bu konuyu ele almıştır. Ona göre makro düzeyde kurumsallaşmış dinin ve dini otoritenin aile, eğitim, hukuk gibi alt sistemler üzerindeki etkisi ortadan kaybolmuştur. Alt sistemler artık toplumsallaşmıştır. Dünya ve insanoğlu git gide rasyonelleşmektedir. Kutsal kitabın yerine ansiklopediler, vahyin yerine bilgi geçmiştir (Dobbelaere, 2015).

B) Çağdaş yaklaşım ise klasik yaklaşımın aksine dinin toplum içinde etkisinin kaybolmadığını belirtmektedir. Bruce tarafından gereksiz bir fikir değişikliği şeklinde eleştirilen Berger, önceleri her ne kadar klasik yaklaşımı savunsa da daha sonra çağdaş kuramın güçlü temsilcileri arasında yer almıştır. Berger'e göre dinin ortadan kalktığı ve kurumlar üzerindeki etkisinin kaybolduğu tartışmaları şöyle dursun, din önceki döneme göre hiç olmadığı kadar daha büyük bir etkiye sahiptir. Adeta dinsel bir patlama söz konusudur (Berger, 2002). Ona göre modernite Tanrı'nın yok olmasıyla değil, aksine birçok Tanrı'nın varlığı ile karakterize olmuştur (Berger, 2015, s.225). Davie ise bu yaklaşımı yeniden kutsallaşma üzerinden okur ve Avrupa toplumlarını bu kuramı doğrulamayan bir istisna olarak ele alır. Ona göre İslam ve Budizm kendisine taraftar çekmeye hızlı bir şekilde devam etmektedir. Avrupa nüfusunun tamamına denk gelen Çin nüfusunun üçte biri hala hayatlarında dinin önemli olduğunu belirtmektedir. Hindistan'da da benzer durumlar mevcuttur. Dini törenler hala festivallere

dönüşmektedir. İsrail'in izlemiş olduğu Yahudilik politikası da hız kesmeden devam etmektedir. Ortadoğu'da var olan çatışmaların kaynağı da yine din temellidir. Din insan toplumunun her yönünü ekonomik, siyasi, kültürel anlamda etkilemeye devam etmektedir. Ona göre sosyal bilimler 21. yüzyılda yeniden var olan bu kutsallaşmayı görmezden gelmemelidir (Davie, 2015).

C) “*Toprağın bol olsun din*” ile “*toprağın bol olsun sekülerleşme*” arasında David Yamane, Jose Casanova, Demerath'ın katkılarıyla somutlaşan eklektik yaklaşım ise, dindarlığın da dinden arınmanın da fazla abartıldığı, sekülerleşmenin doğrusal veya döngüsel zorunlu bir çizgi olarak görülmesinin sakıncalı olduğu, ikisinin diyalektik süreç içinde bir arada ve karşılıklı etkileşim içinde var olmaya devam ettiği varsayımına dayanmaktadır. Dinin toplumsal önemini engellemeye çalışanlarla sürdürmeye çalışanlar arasındaki çatışma, din ve sekülerlik ilişkisine kendi rengini verirken, modern dünyada dinin toplumsal meşruiyet kazandırmadaki kuvvetinde bir aşınma olduğu, eklektik yaklaşım tarafından da kabul edilmektedir. Fakat özellikle bilim ve ekonomi alanlarının dinin etkisinden bağımsızlaşması, eklektik yaklaşım açısından, dinin veya dini hayatın gerilemesi değil, “dinî otoritenin” gerilemesidir. Dolayısıyla sekülerleşmenin nesnesi din değil, dinî otorite olup; bu manada, sekülerleşme, toplumsal olarak dinî otoritelerin meşruiyetinde yaşanan krizlere tekabül etmektedir (Aydınalp, 2018). Bu kuramı benimseyenlere göre, din sadece geleneksel anlamda var olan kurumları ve inançları kapsamamaktadır. Din ve sekülerlik toplumda aynı anda vardır. Çünkü sekülerleşme ile din, anlam dünyasını kaybetmemiş, gücünü seküler olan kurumlara devretmemiştir. Din sadece görüntüsel anlamda değişikliğe uğramıştır (Köse, 2006).

Batıda gelişen teorik eğilimlerin, statik tanımlamalar olarak kabul edilmekten ziyade, araştırma sürecine düşünsel zenginlik kattığı noktalarda kullanılmasının daha uygun olacağını düşünmekteyiz. Batı ile aramızda, tarihsel ve toplumsal koşulların farklı olması sebebiyle, aynıyetten ziyade, farklılıklar içinde bir benzerlik ilişkisi olduğu söylenebilir. Dolayısıyla burada bizim dışımızda gelişen teorilerin gözüyle, toplumsal realitelerimizi ve öykülerimizi gereğinden fazla büyültme ya da küçültme riski olduğunu hatırlatmak isteriz. Din ve dünya ilişkisi konusunda “gizil bir oryantalizmin” indirgemelerinden kaçınmanın gerekliliğini düşünmekle birlikte, mezkûr teoriler arasında eklektik paradigmanın toplumumuzun gerçekliğine (Aydınalp, 2019) daha yakın bir yaklaşım olduğunu ifade etmeliyiz.

Bu tartışmalar ışığında, sekülerlik, ahirete yönelik dini tutumları dikkate alan bir hayat tarzından ziyade kişisel çıkarları ve dünyalık olanı daha merkeze alan bir hayat tarzına doğru kayışı ifade etmektedir. Bu kapsamda bireyler günlük yaşantılarında eğitim, hukuk, aile, siyaset, ekonomi gibi toplumsal alanlardaki tercihlerinde, dini olandan ziyade kendi düşünce, davranış ve duygu biçimine göre hareket etmektedirler.

İlgili Literatür

Literatürde sekülerliği ya da dünyevileşmeyi ölçmek amacıyla sınırlı da olsa saha çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmalar, sekülerleşme ya da dünyevileşmeyi dinden uzaklaşma üzerinden ele aldığı gibi sekülerlik alameti kapsamında değerlendirilen bazı durum ya da sorunlara ilişkin sorular da bu çalışmalarda yer almaktadır. Seküler tutumu ölçmeye yönelik birkaç ölçek de mevcuttur. Bu çalışmalar bizim çalışmamızın ölçek maddelerine referans niteliğindedir. Bu çalışmalarda yer alan ölçek/anketlere ilişkin genel bilgiler aşağıda özetlenmektedir.

Alanyazında Türkiye’de sekülerleşme konusu üzerinde çalışmalar yapan Ertit, toplum üzerinde dinin etkisini kaybetmesinde pek çok dinamiğin etkili olabileceğini belirtmektedir. Avrupa toplumlarında sekülerleşmenin temelini 15. yy.’da gerçekleşen Rönenans’a kadar dayandıran Ertit, Reform, Mutlak Monarşilerin ortaya çıkması, bilimsel devrimler, Aydınlanma Çağı, Sanayi Devrimi ve kentleşmenin de sekülerlik üzerinde etkisi olduğunu söylemektedir. Türkiye’de yaşanan sekülerleşmeyi ise on bir farklı durum üzerinde açıklamaktadır. Ona göre, yeni nesil eski nesile oranla daha az dindardır, eş cinsellerin Türkiye gibi Müslüman ve muhafazakâr bir toplumda görünürlüğü yüksektir, kadınların iş gücüne katılarak toplumsal görünürlüklerinin artması sekülerliğe neden olmaktadır, evlilik öncesi flörtler çoğalmaktadır ve aileler bu durumu hoş karşılamaktadır, doğüstü güçlere ve batıl inançlara olan

güven azalmıştır, kadın ve erkelerin kıyafet tercihlerinde değişim ve dönüşüm yaşanmaktadır, medyada özellikle televizyonlarda yayınlanan dizilerde cinsellik içeren kelimelerden kaçınılmamaktadır, kutsal olduğu düşünülen pratiklerin günlük yaşama olan etkisi azalmıştır. Ertit bu durumların tamamının Türkiye’de sekülerliğe neden olduğunu belirtmektedir (Ertit, 2015, s. 13-29).

Aydınalp “*Din ve Dünyevileşme: Kuzey Kıbrıs Örneği*” isimli araştırmasında din ve dünyevileşme ilişkisini, *Dindarlık Eğilim Ölçeği* ve *Dünyevileşme Eğilim Ölçeği* olmak üzere iki ölçek geliştirerek ölçmeye çalışmıştır. Birbirini tamamlar şekilde kurgulanan bu ölçeklerin ilkinde inanç, ibadet ve dinin sosyal etki kaybı ölçülürken; dünyevileşme eğilimi din-aile, din-medya, din-dini kurumlar, dini konularda zorlama, kadın-erkek birlikteliği, fikhî dindarlıktan dini hümanizmaya kayış, gündelik hayatta dinden sosyal çevre etkisine kayış gibi sorularla ölçülmeye çalışılmıştır (Aydınalp, 2018, s. 45-46). Aydınalp bu ölçekleri 2018 yılında KKTC’de yaşayan Türk vatandaşları üzerine uygulamış ve çalışma sonucunda tek bir dünyevileşme biçiminin olmadığı tezini vurgulamak için, dünyevileşmeyi, kendi kavramsallaştırması olan “*Özerk Dünyevileşmeler*” ekseninde açıklamıştır. Özerk Dünyevileşme, Aydınalp’e göre “*Ekonominin tetiklediği mekân ve zaman sıkışmaları yaşanan şehir hayatı içinde, içe dönük özgürlük ve bağımsızlık arzusu, dışa dönük geleneksel dini normlardan soyutlanma, çevre etkisinden ziyade ‘vicdaniyla’ uyumlu tercihler arama, şahsî düzen ve sınırları muhafaza kaygısı içinde ‘nesneleşmeye’ direnme şeklinde tezahür eden; öznenin hangi dinî desen içinde nasıl bir pozisyonda kalacağını özel şartlarına göre kendisinin belirlediği, fakat toplumsal normlarla ayırma yaşayacak kadar kuvvetli ve cüretkâr bir bireyselleşmenin yaşanmadığı dünyevileşmelerdir.*” Yeterli özgürlük, anlamlı tercihler yapabilecek akılçılık, gerekli ekonomik ve kültürel sermaye, özerkliğini kontrol edebilecek güç, kendi özerkliğini uygun zaman ve mekânda kullanmaya göre “özerk dünyevileşmeler” toplumsal görünürlük kazanır. (Aydınalp, 2019, s. 177).

Bu çalışmada dört farklı “özerk dünyevileşme” biçimi tespit edilmiştir: İradî özerk dünyevileşme bilinçli ve özgür bir şekilde tercihlerde bulunarak dini olandan uzaklaşmayı ifade etmektedir. Ateizm, deizm gibi eğilimler içerisinde olan kişiler bu duruma örnektir. İcbarî özerk dünyevileşme, bilinçli ve istekli bir tercih olmakla birlikte, aksi yönde özgür tercih ve tutum geliştirmenin imkânsız olmasa da güç olduğu dinden uzaklaşmaları ifade etmektedir. Bu duruma rüşvet vermeden mallarını limandan alamayan dini bütün Müslüman bir kimse gösterilebilir. Üçüncü özerk dünyevileşme biçimi, özdeşleşerek özerk dünyevileşme biçimidir. Bu dünyevileşme, her zaman bilinçli bir şekilde değil, gerekli gereksiz sosyal uyaranların etkisi altında kalarak, kimliğini kimliğinde bulma, daha üst bir kavram, jargon ve sembolle varlık mesajı vermeye çalışan dünyevileşme biçimidir. Burada kişi başkasına ait olan nitelik ile özdeşlik kurarak ben buradayım demektedir. Flörtün gençler arasında moda haline gelmesi buna örnektir. Sonucusu olan kanıksayarak özerk dünyevileşme, bilinçli ve rasyonel bir tercih olmaksızın ya fazla kanıksandığı ya da zararsız görüldüğü için sorgulamadan ve önemsemeden spontane, alışıla gelen dünyevileşmedir. Cinsel sahnelerin olduğu bir filmin aile üyeleri tarafından birlikte izlenmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Aydınalp, 2018, s. 220-224).

Kurt “*İş Adamlarında Dindarlık ve Dünyevileşme*” isimli çalışmasında dindarlığı ve dünyevileşmeyi ölçmek amacıyla iş adamları üzerinde bir anket çalışması gerçekleştirmiştir. Ankette bireylerin dindarlıklarını ölçmek için dini ibadetler ve inanç esasları sorularına yer verilmiştir. Bireylerin dünyevileşmelerini ölçmek için, din üzerinde sekülerleştirici etkiye sahip ekonomi, para, mutluluk, cinsellik gibi değişkenleri içeren sorulara yer verilmiştir. “*Ekonomik gelişme dini ve ahlaki değerlerle birlikte gitmelidir*”, “*İş gücü o kadar meşgulüm ki ölümü bile düşünmeye fırsatım olmuyor*”, “*İslam dini gelişme ve kalkınmaya engel olmuştur*”, “*Nasıl olsa öleceksin öyleyse bu dünyanın keyfini çıkartmaya bak*”, “*Evlilik dışı cinsel ilişki duruma göre normal karşılanabilir*” gibi sorular bahsi geçen din ve dünyevileşme ilişkisini ölçmeye yönelik sorulara örnek niteliğindedir. Çalışma sonucunda endüstriyel kapitalizmin, artı değer ve kar arayışının bireylerde sekülerliğe neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Kurt, 2009, s. 194-195).

Demir (2019) tarafından hazırlanan “*Sağlık Çalışanları ve Sekülerleşme: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Balcalı Hastane Örneği*” isimli doktora tezi sekülerliği tıp boyutu üzerinden ele almaktadır. Bu boyutu ölçmek amacıyla bir Seküler Tutum Ölçeği geliştirmiştir. Ölçekte bireylerin sekülerliği; sekülerlik, rasyonellik ve modernlik boyutları ile ölçülmeye çalışılmıştır. Ölçekte temel dini

inanç ve ibadetlere karşı olan tutumu ölçmeye yönelik soruların yanı sıra sağlık, ölüm, hastalık, şifa vb. içerikli sorulara yer verilmiştir. “Şifayı veren Allah’tır”, “Organ bağışının yetersiz olmasında dini inançların etkili olduğunu düşünüyorum”, “Ölümcül hastalığa yakalanmış yetişkin bir hastanın kendi yaşamına son verme hakkı vardır”, “Hastalıkların iyileşmesinde duanın etkili olduğunu düşünüyorum” gibi sorular bahsi geçen din ve tıp ilişkisini ölçmeye yönelik sorulara örnek niteliğindedir (Demir, 2019, s. 197). Yine Demir tarafından (2021) üniversite öğrencileri örneklemini üzerinden bir başka Seküler Tutum Ölçeği geliştirilmiştir. Bu ölçek “Sekülerlik Eğilimi” ve “desekülerlik Eğilimi” faktörlerinden oluşmaktadır. Ölçekte, farklı cinsten bireylerin tokalaşması, yılbaşı kutlamaları, estetik ameliyatı, tesettürün zorunluluğu/zorunsuzluğu, ötenazi, kürtaj, insan heykellerinin yapılması, şans oyunları, salgın hastalıklar gibi durumlara olan eğilimleri ölçmeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Bu ölçek üniversite öğrencileri üzerinde yapılacak araştırmalarda kullanılabilir niteliktedir (Demir, 2021, s. 31-33).

Yöntem

Çalışmada, Türkiye’de Müslüman bireylerin yaşamış oldukları dini dönüşümü ve sekülerlik anlayışını ölçmek amacıyla bir sekülerlik ölçeği geliştirilmeye çalışılmıştır. Burada farklı İslam ve dindarlık yorumlarına göre sekülerlik kriterlerinin değişeceğini kabul ettiğimizi belirtmekle birlikte; sekülerlik kurgusu yapılırken, ölçekte büyük oranda kabul edilmiş geleneksel İslam anlayışı merkeze alınmıştır. Zira bireyin öznel dindarlık algısının niteliği sekülerlik telakkisini; dolayısıyla da sekülerlik seviyesini etkileyecektir. Diğer taraftan, ölçek geliştirilirken daha çok 1980 sonrası doğumlu olan, literatürde Y ve Z kuşağı olarak ele alınan bireylerin duygu, düşünce ve davranış biçimleri dikkate alınmıştır. Bu kuşaklarda var olduğu düşünülen sekülerlik belirtisi eylemler ve düşünceler bir araya getirilmeye çalışılmıştır ve 26 maddelik bir sekülerlik ölçeği geliştirilmiştir. Çalışmanın etik onayı İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Komisyonunun 2021/4 tarihli 65 nolu kararı ile verilmiştir. Ölçeğe ilişkin yöntem, çalışma grubu, veri toplama araçlarını geliştirilmesi, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları aşağıdaki başlıklarda tartışılmaktadır.

Sekülerlik ölçeği geliştirme çalışmasında yöntem olarak kapsam geçerliliği ve yapı geçerliliği testlerine başvurulmuştur. Kapsam geçerliliği, ölçeği oluşturan soru maddelerinin, ölçülmesi hedeflenen davranışı ölçmede ne derece yeterli olduğunu gösteren bir yöntemdir. Kapsam geçerliliğinin amacı ölçekte kullanılan maddelerin hedeflenen davranışı ölçüp ölçmediğini ortaya koymaktır. Ölçekte kullanılan maddelerin davranışı ölçmede yeterli olup olmadığını anlamak içinse uzman görüşüne başvurulmaktadır. Uzmanın beklenen, taslak olarak hazırlanan ölçekte yer alan maddeleri kapsam geçerliliği bakımından değerlendirmek ve uymayan maddeleri ölçekten elemektir (Büyüköztürk, 2007, 168). Sekülerlik ölçeği geliştirme çalışmasında da bu alanda yapılan ölçekler ve literatür incelenmiş ve alana hâkim İlahiyat Fakültesinde görev yapan din sosyologları ve din sosyolojisi alanında çalışan sosyologlardan ölçek maddeleri hakkında bilgi ve görüş alınmıştır. Bu görüşmeler sonucunda 42 olan madde sayısı 35 maddeye düşürülmüştür. Ölçek formu “kesinlikle katılmıyorum (1) / “kesinlikle katılıyorum” (5) aralığında beşli Likert tipi seçenekleri kullanılarak oluşturulmuştur.

Sekülerlik ölçeği, yapı geçerliliği içinse açımlayıcı faktör analizi yönteminden yararlanılmıştır. Aynı yapıyı ya da niteliği ölçen değişkenleri bir araya toplayarak, ölçmeyi az sayıda faktörle açıklamayı amaçlayan istatistiksel teknik faktör analizi olarak isimlendirilir (Büyüköztürk, 2007, s. 13-124). Faktör analizinde amaç az sayıda madde ile en fazla özelliği ölçen bir ölçme aracı geliştirebilmektir. Faktör analizi; açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Açımlayıcı faktör analizi, değişkenler arasında bulunan ilişkiler sorgulanarak yeni bir yapı ortaya konmak istendiğinde başvurulan bir yöntemdir (Can, 2019, s. 313). Bu doğrultuda, sekülerlik ölçeği geliştirme çalışmasında açımlayıcı faktör analiz yöntemine başvurulmuştur.

Çalışma Grubu

Araştırma grubu 1980-1995 yılları arasında doğan Y kuşağı ve 1996-2004 yılları arasında doğan Z kuşağı ile sınırlandırılmıştır. Kartopu ve kolayda örneklem teknikleri kullanılarak araştırma grubuna

dahil olacağını düşündüğümüz kişilere ölçek formu Covid-19 salgını sebebi ile online olarak gönderilmiştir. Çalışma Nisan-Eylül 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma grubu üniversitelerin, lisans, yüksek lisans ve doktora programlarında eğitim gören bireylerden oluşmaktadır. Çalışmaya toplam 288 kişi katılım sağlamış, 14 katılımcının eksik ve hatalı cevaplarından ötürü anket formu iptal edilmiş ve analizler 274 kişi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların %74,8'i kadınlardan, %25,2'si erkeklerden ve %63,5'i Z Kuşağına, %36,5'i Y Kuşağına mensup bireylerden oluşmaktadır.

Örneklem büyüklüğü belirlenirken bu konuda ortaya atılan iddialar değerlendirilmiş, bir ölçeğin geçerlik ve güvenirliliğini test edebilmek için, en az ölçekte bulunan madde sayısının 5 katı kadar deneye ulaşmanın gerektiği görülmüştür. Farklı bir bakış açısı ise bu sayının madde sayısının 10 katı deneye tekabül etmesi gerektiğini belirtmektedir (Can, 2019, s. 319; Devellis, 2014, s. 157). Bu doğrultuda çalışmada soru havuzunda bulunan madde sayısı dikkate alınarak, iyi bir faktör analizi yapılabilmesi için örneklem büyüklüğünün madde sayısının 5 katından az olmamasına, yani en az 175 kişiden oluşmasına karar verilmiştir. Ölçeklerin eksik doldurulması ve elenmesi gibi durumlar da dikkate alınarak toplam 288 kişi üzerinde ölçek uygulanmıştır. Bu uygulamada, 14 kişi eksik ve hatalı cevap vermesi sebebiyle çalışmadan çıkarılmıştır. Analizler 274 kişi üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Sekülerlik ölçeğinin örtük yapısını ortaya çıkarmak ve açıkladığımız yapıyla örtüşüp örtüşmediğini ölçmek amacıyla açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analizler 35 maddeye ayrı ayrı uygulanmıştır. Analiz edilmeye hazır olan veri setinin temizliği uç değerlere bakılarak gerçekleştirilmiştir.

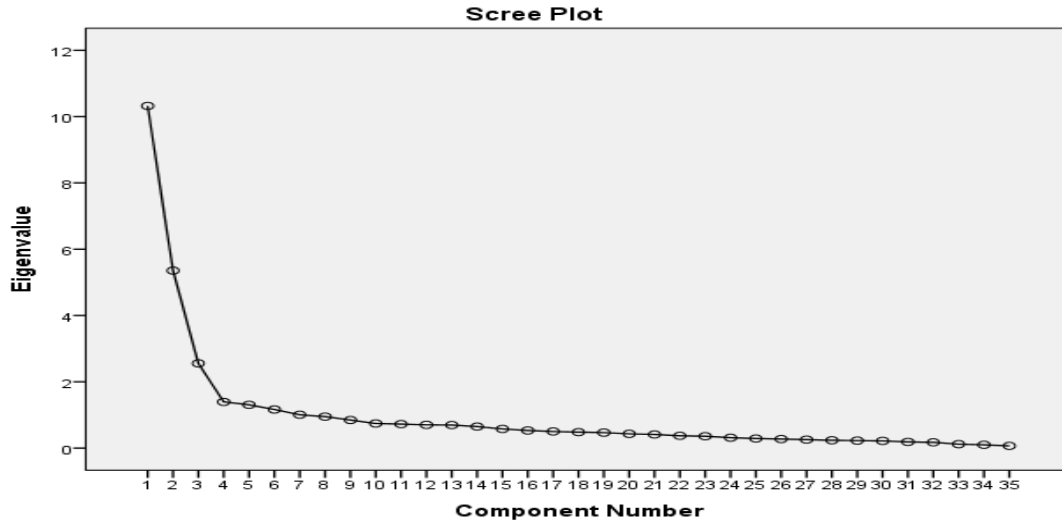
Tek bir faktör altında toplanması hedeflenen ölçeğin Scree Plot grafiğine bakılmış ve kırılma noktasının 3 olduğu tespit edilmiştir. Bu durum ölçeğin üç faktörden oluşacağını ispatı niteliğindedir. Binişik maddelerin temizliği için 0,10 baz alınmıştır ve binişik maddeler de tek tek ve etki büyüklüğüne göre sırayla temizlenmiştir.

Bartlett Küresellik testi vasıtasıyla verilerin çok değişkenli normalliği test edilmiştir. KMO değeri ve Bartlett Küresellik Testi sonuçlarından yararlanılmıştır. Ölçeğin güvenirlilik çalışması için madde toplam korelasyonları ve Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları incelenmiştir. Analizlerin sonunda, geçerlik ve güvenirlilik çalışması ile 26 maddelik Sekülerlik Ölçeği ortaya çıkmıştır.

Bulgular

Sekülerlik ölçeği yapı geçerliği çalışmasına başlamadan önce ilk aşamada ölçeğin KMO ve Bartlett Küresellik Testi sonuçları incelenmiş ve ölçeğin faktör analiz için uygunluğu değerlendirilmiştir. KMO testi örneklem yeterliliğinin göstergesidir ve sosyal bilimlerde ölçeğin KMO değeri; 0.7 ve üstü değerler iyi ve 0.5-0.7 arası değerler yeterli olarak değerlendirilmektedir (Can, 2019, s. 390). İlk verilerde KMO değeri: 0,900 ve Bartlett Küresellik testi sonuçları $\chi^2:6115,215$, $df:595$, $p:0,00$ şeklinde tespit edilmiştir. Bu sonuçlar örneklem grubunun yeterli sayıda olduğunu ve maddeler arasında ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Örneklem grubunun yeterli olduğu ve maddeler arasında ilişkinin varlığı tespit edildikten sonra varyans ve faktör sayısına bakılmıştır. Varyansın %66,009'unu açıklayan yedi faktörlü bir yapının olduğu tespit edilmiştir. Oluşan faktörlerin son faktörlere doğru 1 ya da 2 maddeden meydana geldiği ve maddeler arasında iç tutarlılığın olmadığı görülmüştür. Bu noktada Scree Plot grafiğinden yararlanılmış, her bir faktörün varyansa yaptığı katkı değerlendirilmiştir, sonunda üç faktörlü yapıda karar kılınmıştır. Binişik madde temizliği ve madde sayısının az olduğu faktör temizliğinden sonra, veriler ikinci kez analize tabii tutulmuştur.

Grafik 1. Verilerin Scree Plot Grafiği

Açımlayıcı faktör analizinde bir maddenin ölçekte kalıp kalmasına karar verilirken 0,33 faktör yükü alt sınır olarak belirlenmiştir. Her bir maddenin diğer faktörlere vermiş olduğu yükler arasında ise en az 0,1'lik puanın olması ölçütü dikkate alınmıştır (Büyüköztürk, 2006). Sekülerlik ölçeğinden atılmasına karar verilen maddeler elenirken, maddeler en düşük etkiden en yüksek etkiye doğru tek tek ölçekten çıkartılmıştır. Aralarında binişilik bulunan maddeler ve madde sayısı az olan faktörler veri setinden temizlenmiştir. Temizleme sonrası s10, s9, s8, s20, s4, s,29, s16, s28, s21 maddeleri ölçekten atılmıştır. Geriye kalan 26 maddeden oluşan ölçeğin son hali için ikinci kez açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. 26 maddeden meydana gelen ölçek için, KMO değeri olan 0,909 ve Bartlett Küresellik Testi [$\chi^2=4981,248$; $df= 325$; $p= 0,000$] sonuçlarının anlamlı olduğu görülmüştür.

Tablo 1. Sekülerlik Ölçeği Açımlayıcı Faktör Analizi sonuçları

KMO:0,909, $\chi^2=4981,248$; $df= 325$; $p= 0,000$, Açıklanan Varyans=%61,922		
Faktör 1 Gündelik Hayatta Dini Hassasiyetleri Sürdürme Boyutu	N	Madde Yüğü
s33. Dua etmek insan yaşamında önemli bir etkiye sahiptir.(-)	274	,850
s31. İçinden çıkılmaz bir sorunla karşılaştığımda Allah'a dua ederim.(-)	274	,824
s35. Bir kimse eğitim öğretim hayatı boyunca din kültürü ve ahlak bilgisini içeren dersleri mutlaka almalıdır.(-)	274	,809
s24. Restaurant, cafe gibi işletmelerden alkolsüz olanını tercih ederim.(-)	274	,807
s15. Benim için eş seçiminde karşı tarafın dindar olması önemli bir kriterdir. (-)	274	,799
s17. Evlilik ritüellerinin dini değerlere uygun olarak yapılması gerekir.(-)	274	,785
s30. Giyim, kuşam tarzımda dini değerler etkilidir.(-)	274	,780
s6. Din, sosyal problemlere çözüm üretebilir.(-)	274	,757

s25. Tatil yapacağım zaman dini değerlere önem veren mekânları tercih ederim.(-)	274	,720
s23. İnandığım dini değerlerle çatışan bir kurumda, firmada vs. çalışmak istemem.(-)	274	,690
Faktör 2 Seküler Zihniyete Kayma Boyutu	N	Madde Yüğü
s13. İzlemekte olduğum dizi, film vs. gibi yapımlarda cinsel içerikli sahnelerin varlığı beni rahatsız etmez.	274	,808
s18. Evlilik dışı cinsel ilişkiyi normal karşılarım.	274	,808
s14.İzlemekte olduğum dizi, film vs. gibi yapımlarda alkol tüketilmesi beni rahatsız etmez.	274	,794
s12. LGBT'li (eşcinsel, trans, gay vs.) bireylerin varlığı beni rahatsız etmez.	274	,755
s26. Alkol satışının yapıldığı bir marketten, bakkaldan vs. alışveriş yapmak beni rahatsız etmez.	274	,746
s19. Bir kimsenin evlilik dışı çocuğa sahip olmasını normal karşılarım.	274	,735
s.27. Bir erkeğin ya da kadının açık giyiniyor olmasından rahatsızlık duymam.	274	,721
s34. Bir kimsenin kalbi temiz olduğu sürece dindar olup olmaması önemli değildir.	274	,689
s11. Bir kadının kürtaj yaptırması ya da yaptırmaması kendi isteğine bırakılmalıdır.	274	,659
s32. Gündelik kararlarımda dini olanı değil kendime faydası olanı tercih ederim.	274	,653
s22. Sosyal çevremde bulunan kişilerin dindarlıkları beni ilgilendirmez.	274	,636
s7. İhtiyaç anında faizli borç alınmasında bir sakınca yoktur.	274	,622
Faktör 3 Siyasi Otoritenin Sekülerleşmesi Boyutu	N	Madde Yüğü
s1. Dini liderler devlet yönetimini etkilemelidir. (-)	274	,823
s2. Dini liderler oy verme sürecinde seçmeni yönlendirmelidir.(-)	274	,811
s3. Devletin başında bulunan kimsenin bir dinle bağlantısı mutlaka olmalıdır.(-)	274	,724
s5. Din, siyasi problemlere çözüm üretebilir.(-)	274	,577
Metod: Temel Bileşenler Analizi: Rotasyon Metodu: Kaiser Normalizasyon ile Varimax Döndürme		

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Faktör 1 Gündelik Hayatta Dini Hassasiyetleri Sürdürme boyutu olarak isimlendirilmekte, faktör yük değeri 0,850 ve 0,690 arasında yer almakta ve 10 ters maddeden oluşmaktadır. Faktör 2 Seküler Zihniyete Kayma boyutu olarak isimlendirilmekte, faktör yük değeri 0,808 ve 0,622 arasında yer almakta ve 12 maddeden oluşmaktadır. Faktör 3 Siyasi Otoritenin Sekülerleşmesi Boyutu olarak isimlendirilmekte, faktör yük değeri 0,823 ve 0,577 arasında yer almakta ve 4 ters maddeden meydana gelmektedir.

Gündelik Hayatta Dini Hassasiyetleri Sürdürme Boyutu tek başına %33,80'lik, Seküler Zihniyete Kayma boyutu tek başına %19,14'lük ve Siyasi Otoritenin Sekülerleşmesi boyutu tek başına %8,97'lik varyans oranına sahiptir. Üç faktörün birlikte açıkladığı varyans oranı toplam %61,922'dir. Tek faktörlü ölçeklerde varyansın %30'unun açıklanması beklenirken, birden fazla faktöre sahip ölçeklerde

varyansın %50'den fazlasının açıklanması yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2007, s. 125-126). Sekülerlik Ölçeği çalışmasında varyansın %61,922'sini açıklayan 3 faktörlü bir ölçek elde edilmiştir.

Sekülerlik Ölçeği Güvenirlik Çalışması Bulguları

Sekülerlik ölçeği güvenirliliğini hesaplamak için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları ve madde toplam korelasyonları hesaplanmıştır. Güvenirlik analizine madde analizi de denilmektedir. Bu analiz, ölçme aracını oluşturan maddeler ve bu maddelere verilen yanıtların birbirleriyle tutarlık gösterip göstermediğini ortaya koymak için yapılır. İlişkiyi ortaya çıkarmak için korelasyon tekniğinden yararlanır. Güvenirlik hesaplaması için Cronbach Alfa tekniği en çok kullanılan teknikler arasında yer almaktadır. Güvenirlik testi yapabilmek için ölçekte bulunan madde sayısının $k > 30$ ya da en az $k < 20$ olması, denek sayısının $n > 50$ ya da $n < 30$ olması gereklidir. Ölçümlerde güvenirlik, güvenirlik katsayısı adı verilen bir sayı ile ifade edilmektedir. Bu sayı korelasyona dayalı olarak hesaplanmaktadır. Bu hesaplama sonucunda elde edilen katsayı -1 ile +1 arasında bir değer almaktadır. Ancak bu kat sayı 0 ile +1 arasında çıkmaktadır. Çıkan katsayı +1'e ne kadar yakınsa güvenirlik derecesi de o kadar yüksektir (Arslantürk, 2011, s. 200; Akgül ve Çevik, 2003; Can, 2019, s. 388). 0-1 arasında bulunan bu değerlere ilişkin güvenirlik dereceleri aşağıdaki gibidir;

$0,00 \leq \alpha \leq 0,40$ ölçek güvenilir değildir,

$0,40 \leq \alpha \leq 0,60$ ölçek düşük güvenirliliktir,

$0,60 \leq \alpha \leq 0,80$ ölçek oldukça güvenirlidir,

$0,80 \leq \alpha \leq 1,00$ ölçek yüksek derecede güvenirlidir (Arslantürk, 2011, s. 200).

Sekülerlik ölçeği Cronbach alfa değeri 0,909 olarak hesaplanmıştır. Yine aynı şekilde her bir faktörün Cronbach alfa değerinin de 0,70'den büyük olduğu görülmektedir. Bu durum bu ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunun bir göstergesidir.

Tablo 2. Faktör Cronbach Alfa Değerleri

Faktörler	Cronbach Alfa
Faktör 1	0,901
Faktör 2	0,922
Faktör 3	0,747
Faktör 1, Faktör 2, Faktör 3 Toplam	0,909

Aşağıdaki tabloda bu ölçekte kullanılan toplam 26 maddenin ayrı ayrı madde toplam korelasyon değerlerine yer verilmektedir. Genel anlamda madde toplam korelasyon katsayısı 0,30'un üzerinde olan maddeler iyi maddeler olarak değerlendirilmektedir. Sekülerlik Ölçeğinde bulunan maddelerin değerinin 0,40'den büyük olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Sekülerlik Ölçeği Madde Toplam Korelasyonu

Maddeler	Madde Toplam Korelasyonu
s1. Dini liderler devlet yönetimini etkilemelidir. (-)	,703
s2. Dini liderler oy verme sürecinde seçmeni yönlendirmelidir.(-)	,691
s3. Devletin başında bulunan kimsenin bir dinle bağlantısı mutlaka olmalıdır.(-)	,655
s5. Din, siyasi problemlere çözüm üretebilir.(-)	,612

s6. Din, sosyal problemlere çözüm üretebilir.(-)	,589
s7. İhtiyaç anında faizli borç alınmasında bir sakınca yoktur.	,427
s11. Bir kadının kürtaj yaptırması ya da yaptırmaması kendi isteğine bırakılmalıdır.	,436
s12. LGBT'li (eşcinsel, trans, gay vs.) bireylerin varlığı beni rahatsız etmez.	,582
s13. İzlemekte olduğum dizi, film vs. gibi yapımlarda cinsel içerikli sahnelerin varlığı beni rahatsız etmez.	,664
s14. İzlemekte olduğum dizi, film vs. gibi yapımlarda alkol tüketilmesi beni rahatsız etmez.	,650
s15. Benim için eş seçiminde karşı tarafın dindar olması önemli bir kriterdir. (-)	,726
s17. Evlilik ritüellerinin dini değerlere uygun olarak yapılması gerekir.(-)	,638
s18. Evlilik dışı cinsel ilişkiyi normal karşılarım.	,687
s19. Bir kimsenin evlilik dışı çocuğa sahip olmasını normal karşılarım.	,577
s22. Sosyal çevremde bulunan kişilerin dindarlıkları beni ilgilendirmez.	,436
s23. İnanmadığım dini değerlerle çatışan bir kurumda, firmada vs. çalışmak istemem.(-)	,491
s24. Restaurant, cafe gibi işletmelerden alkolsüz olanını tercih ederim.(-)	,736
s25. Tatil yapacağım zaman dini değerlere önem veren mekânları tercih ederim.(-)	,671
s26. Alkol satışının yapıldığı bir marketten, bakkaldan vs. alışveriş yapmak beni rahatsız etmez.	,587
s.27. Bir erkeğin ya da kadının açık giyiniyor olmasından rahatsızlık duymam.	,523
s30. Giyim, kuşam tarzımda dini değerler etkilidir.(-)	,696
s31. İçinden çıkılmaz bir sorunla karşılaştığımda Allah'a dua ederim.(-)	,803
s32. Gündelik kararlarımda dini olanı değil kendime faydası olanı tercih ederim.	,503
s33. Dua etmek insan yaşamında önemli bir etkiye sahiptir.(-)	,837
s34. Bir kimsenin kalbi temiz olduğu sürece dindar olup olmaması önemli değildir.	,526
s35. Bir kimse eğitim öğretim hayatı boyunca din kültürü ve ahlak bilgisini içeren dersleri mutlaka almalıdır.(-)	,657

Bu ölçekten en fazla 130 puan alınırken en az 26 puan alınmaktadır. Ölçeğin ortalaması 74,29'dur. 130'a yakın puanlar kişinin genel kabul gören İslami anlayış açısından seküler olduğunu gösterirken, 26'ya yakın puanlar kişinin seküler olmadığını göstermektedir.

Sonuç

Türk din sosyolojisinde sekülerleşme farklı biçimlerde tartışılan canlı bir çalışma alanıdır. Daha çok tarihsel ve kuramsal zeminde tartışıldığı söylenebilecek sekülerleşme konusunda, son zamanlarda uygulamalı araştırmaların arttığı görülmektedir. Sahaya inildiğinde ise temel bir sorun olarak sekülerliğin hangi çerçevede nasıl ölçüleceği problemiyle karşılaşmaktadır. Burada araştırmalar seküler eylem tipleri veya dindarlıkta gerileme temaları üzerinden meseleye yaklaşmaktadır. Her ikisini

mezc eden araştırmalar da mevcuttur. Şüphesiz her araştırma kendi sınırları içinde sekülerleşme sosyolojisine katkı sağlamaktadır. Araştırmamız, bu alandaki boşluğa, dinle ilgili sorular olsa da seküler eylem tiplerini öne çıkaran bir ölçek denemesiyle katkıda bulunmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda, inanç ve dini pratiklerden ziyade, gündelik hayat içerisinde bireylerin karşılaştıkları sorunlar merkeze alınmaya çalışılarak bir sekülerlik ölçeği geliştirilmiştir.

Y ve Z kuşağının sekülerlik eğilimini ölçen ölçeğin, faktör yük değerleri 0,577 ile 0,850 aralığında bulmakta ve üç faktörlü 26 maddeden oluşan bir yapı arz etmektedir. 26 maddeden oluşan ölçeğin açımlayıcı faktör analizi sonucu; KMO değeri 0,909 ve Bartlett Küresellik Testi [$\chi^2=4981,248$; $df= 325$; $p= 0,000$] sonuçlarının anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçek varyansın toplam %61,922'sini açıklamaktadır. Sekülerlik ölçeği Cronbach alfa değeri 0,909 olarak hesaplanmıştır. Bu durum bu ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunun bir göstergesidir. Genel anlamda madde toplam korelasyon katsayısı 0,40'un üzerinde olan maddeler iyi maddeler olarak değerlendirilmektedir. Sekülerlik Ölçeğinde bulunan maddelerin korelasyon katsayısı değerinin 0,40'dan büyük olduğu görülmektedir.

Bu ölçekte 14 adet ters madde 12 adet düz madde bulunmaktadır. Ölçekten en fazla 130 puan alınırken en az 26 puan alınmaktadır. Ölçeğin ortalaması 74,29'dur. 130'a yakın puanlar kişinin genel kabul gören İslami anlayış açısından seküler olduğunu gösterirken, 26'ya yakın puanlar kişinin seküler olmadığını göstermektedir.

Etik Beyan

"*Sekülerlik Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Kaynaklar

- Akgül, A., & Çevik, O. (2003). *İstatistiksel analiz teknikleri SPSS'te işletme yönetimi uygulamaları*. Ankara: Emek Ofset Yayınları.
- Altunışık, R., Coşkun, R., & Yıldırım, E. (2002). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Sakarya Kitapevi.
- Arslantürk, Z. (2011). *Uygulamalı sosyal araştırma*. Çamlıca Yayınları.
- Aydınalp, H. (2018). *Din ve dünyevileşme: Kuzey Kıbrıs örneği*. Çamlıca Yayınları.
- Aydınalp, H. (2019). Yerel bir dünyevileşme kuramı: Özerk dünyevileşmeler. M. A. Kirman & V. Ertit (Ed), *Sekülerleşme tartışmaları* (s.153-196) içinde. Kadim Yayınları.
- Berger, P. (2002). Sekülerizmin gerilemesi. A. Köse (Ed.), *Sekülerizm sorgulanıyor* (s. 11-32) içinde. Ufuk Kitapları.
- Berger, P. (2015). *Kutsal şemsiye*. Rağbet Yayınları.
- Bruce, W. (2015). Sekülerleşme: Sistemik bir betimleme. M. A. Kirman & İ. Çapçioğlu (Ed.), *Sekülerleşme klasik ve çağdaş yaklaşımlar* (s. 25-44) içinde. Otto Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem Yayıncılık.
- Can, A. (2019). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Pegem Akademi Yayınları.
- Coleman, J. (2015). Seküler: sosyolojik bir bakış. M. A. Kirman & İ. Çapçioğlu (Ed.), *Sekülerleşme klasik ve çağdaş yaklaşımlar* (s. 45-56) içinde. Otto Yayınları.

- Davie, G. (2005). Din sosyolojisinde yeni yaklaşımlar: Batılı bir bakış. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (1), 203-216. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000000361.
- Davie, G. (2015). Yeniden kutsallaşma. M. A. Kirman & İ. Çapçioğlu (Ed.), *sekülerleşme klasik ve çağdaş yaklaşımlar* (s. 253-274) içinde. Otto Yayıncılık.
- Demir, T. (2019). *Sağlık Çalışanları ve Sekülerleşme (Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Balcalı Hastanesi Örneği)* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Demir, T. (2021). Seküler tutum ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik, güvenilirlik çalışması. *Ağrı İslami İlimler Dergisi*, (9), 19-37. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/agiid/issue/66479/995876>.
- Devellis, R. (2014). *Ölçek geliştirme kuram ve uygulamalar*. Nobel Yayınları.
- Dobbelaere, K. (2015). Sekülerleşmenin anlamı ve kapsamı. M. A. Kirman & İ. Çapçioğlu (Ed.), *Sekülerleşme klasik ve çağdaş yaklaşımlar* (s. 57-75) içinde. Otto Yayınları.
- Ercan, İ., & Kan, İ. (2004). Ölçeklerde güvenilirlik ve geçerlik. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30(3), 211-226. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uutfd/issue/35255/391149>.
- Ertit, V. (2015). *Endişeli muhafazakârlar çağı*. Liberte Yayın Grubu.
- Kirman, M.A. (2016). *Din sosyolojisi sözlüğü*. Karahan Kitapevi.
- Kirman, M.A. (2005). *Din ve sekülerleşme: Üniversite gençliği üzerine sosyolojik bir araştırma*. Karahan Kitapevi.
- Kirman, M.A. (2010). *Yeni dini hareketler sosyolojisi*. Birleşik Yayınevi.
- Köse, A. (2006). Sekülerleşme teorileri bağlamında Türkiye’de din ve modernleşme. A. Köse (Ed.), *Laik ama kutsal*. (s. 11-19) içinde. Etkileşim Yayınları.
- Kurt, A. (2009). *İş adamlarında dindarlık ve dünyevileşme*. Emin Yayınları.
- Wilson, B. (2015). Sekülerleşme. M. A. Kirman & İ. Çapçioğlu (Ed.), *Sekülerleşme klasik ve çağdaş yaklaşımlar* (s. 9-24) içinde. Otto Yayınları.